

*А.Ю. Кравець, викладач, Харківський інститут банківської справи
Університету банківської справи Національного банку України*

ЕКОНОМІЧНА ПРИРОДА, СУТНІСТЬ ТА ЗМІСТ ПОНЯТТЯ КРЕДИТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ БАНКУ В УМОВАХ ТРАНЗИТИВНОЇ ЕКОНОМІКИ

У статті розглянуто та узагальнено різноманітні сучасні підходи до визначення змісту поняття “кредитний потенціал банку” та запропоновано власне бачення сутності даного поняття, досліджено фактори, що впливають на ефективність процесу залучення та розміщення коштів клієнтів банківської установи.

Ключові слова: кредитний потенціал банку, кредитні ресурси, ліквідність банку, транзитивна економіка.

Постановка проблеми. Ринкова трансформація української економіки відкрила новий етап у розвитку кредитної справи й потребує зміни системи управління кредитними ресурсами. Важливим в умовах транзитивної економіки є формування у банківських установах дієвого механізму для реалізації ними кредитних відносин, за допомогою якого банки забезпечуватимуть достатньою кількістю ресурсів своїх клієнтів за мінімальною ціною.

У зв'язку з цим постає проблема наукового осмислення та доповнення деяких теоретичних аспектів у сфері банківського кредитування, розуміння змісту, сутності та розробки ефективних схем і технологій управління кредитним потенціалом банку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблема формування ресурсної бази, управління ліквідністю і доходністю банківської установи знайшли своє відображення у роботах зарубіжних та вітчизняних вчених: І. О. Бланка, О. В. Васюренка, О. І. Лаврушина, О. М. Мороза, Н. Г. Ревенко, П. С. Роуза, І. М. Федосік. У розробку питання нарощування кредитного потенціалу вагомий внесок зробили російські вчені В. І. Белоцерковський, М. В. Корнеєв, І. Н. Рикова, Н. В. Фисенко.

Разом з тим вдосконалення процесу управління залученими та розміщеними коштами клієнтів банку значною мірою сприятиме подальшому дослідженню питань, пов'язаних з визначенням особливостей кредитного потенціалу банку, аналізом ринкових чинників впливу на його формування та ін.

Метою статті є теоретичний аналіз існуючих підходів до дослідження сутності поняття “кредитний потенціал”, розробка економічно обґрунтованого визначення даного терміна, а також узагальнення факторів, які впливають на управління кредитними ресурсами банку та відіграють важливу роль у стимулюванні економічного розвитку України.

Виклад основного матеріалу. Поняття “кредитний потенціал” у структурному відношенні складається з термінів “потенціал” та “кредитний”. Тому необхідно з'ясувати зміст цих двох складових.

Поняття “потенціал” широко використовують в різних галузях діяльності людини. Термін “потенціал” походить з латинської “potential”, що означає “сила”, та характеризує джерела, можливості, засоби, які можуть бути використані для вирішення будь-якої задачі, досягнення якоїсь цілі, можливості окремої людини, суспільства, держави в певній сфері. [15, 16]. Разом з тим “потенціал банку” можна визначити як сукупність стратегічних ресурсів, які знаходяться в розпорядженні кредитного інституту і визначають межі фінансових можливостей при його функціонуванні за тих чи інших умов [6]. Дане визначення терміна “потенціал” дає повне уявлення про сутність методологічних основ чисельності реальних процесів і явищ.

Наступною складовою узагальнення є термін “кредитний”. Це поняття виходить з категорії “кредит”. Термін “кредит” походить від латинського “creditum”, яке означає “позика”, “борг”. У сучасній економічній літературі знаходимо кілька визначень кредиту, кілька трактувань його суті.

Проте нас цікавить саме банківський кредит. Відомо, що банківський кредит надається виключно у грошовій формі та виникає тоді,

коли однією із сторін кредитної угоди виступає банк. Отже, банківський кредит – це позичковий капітал банку у грошовій формі, що передається у тимчасове користування на умовах належного забезпечення, повернення у визначений строк, оплати та цільового характеру використання [5]. Таке визначення сприяє врахуванню економічних особливостей здійснення кредитної діяльності.

На сьогодні в економічній літературі широко використовується поняття “кредитний потенціал банку”, проте, на наш погляд, дане поняття недостатньо роз’яснене.

Так, М. В. Корнеєв визначає кредитний потенціал банку як “максимально можливий обсяг власних та залучених коштів, які комерційний банк може ефективно розмістити в позичкову заборгованість” [2, 8]. Однак, на нашу думку, таке трактування недостатньо розкриває всі аспекти кредитного потенціалу.

У зазначеному визначенні основним недоліком є те, що автор не приділяє увагу такому важливому показнику, як ліквідність банку. Банківська установа, яка має достатній рівень ліквідності, в змозі повертати вкладникам кошти вчасно по закінченні договору й достроково, задовольняти попит клієнтів на грошові кошти (наприклад, кредитні угоди, кредитні лінії, овердрафтне кредитування), відповідати за майбутніми зобов’язаннями (гарантіями, дорученнями) та інше. Загальний резерв ліквідності банківської установи залежить від норми обов’язкового резерву, який встановлюється Національним банком України. Банки спрямовують свою діяльність на створення мінімального резерву ліквідності та забезпечують максимальний кредитний потенціал за рахунок своєї надійності, ліквідності та прибутковості.

Проте не слід ототожнювати поняття “кредитний потенціал банку” та “ліквідність банку”. Хоча ці поняття взаємопов’язані, ліквідність банку є вторинною в управлінні кредитною діяльністю банку. Недостатній кредитний потенціал породжує дефіцит ліквідних коштів, що викликає непередбачені витрати. У той же час надлишковий кредитний потенціал має зворотню дію на ліквідність банку. М. В. Корнеєв розглядає лише власні та залучені кошти, які не включають до свого складу нематеріальні активи, якими володіє банк. До них належать: кваліфікаційний персонал, інформаційні та інші технології, досвід кредитування й інвестування та інше.

Так, сучасні системи управління фінансовими ресурсами можуть успішно функціонувати тільки за умови належного інформаційного забезпечення [3].

Інші вчені – О. І. Лаврушин, Є. П. Жарковська, Г. С. Панова – дотримуються думки, що кредитний потенціал можна визначити як різницю між загальним розміром мобілізованих банком коштів за мінусом резерву ліквідності [1, 7, 11]. Дане визначення не повністю розкриває потенції системи та окремі види ресурсів. Тому необхідно характеризувати систему не тільки з огляду на залучені (мобілізовані) кошти, а й їх ефективне розміщення. Тобто кредитний потенціал насамперед визначає кількісні межі кредитної політики банку (ліміти, контрольні цифри кредитування), таким чином обмежує можливість банку проводити кредитні операції.

Ряд вчених-економістів, зокрема І. Н. Рикова, К. Р. Тагирбеков, Н. В. Фисенко, розглядають кредитний потенціал з одного боку як сукупність грошових коштів, якими володіє кредитна установа, а з іншого, як нематеріальні активи, якими він володіє. Такий підхід не враховує економічні межі використання мобілізованих банківських коштів для надання активних операцій. Мобілізація і концентрація вільних грошових коштів є пріоритетною функцією у діяльності банку [9, 10, 13, 14]. Також постає питання, чому вчений акцентує свій погляд тільки на грошових коштах? Як вже зазначалося вище, залучення коштів (мобілізація) для банку – це не тільки готівкові кошти, а й нематеріальні активи банку (кваліфікаційний персонал, інформаційні технології тощо).

В енциклопедії банківської справи і фінансів під редакцією Ч. Дж. Вулфела зазначено, що кредитний потенціал банку – “це кредитні або інвестиційні можливості банку, які вимірюються його надлишковими резервами, тобто резервами, що перевищують за об’ємом вказані законом резервні вимоги, які створюють основу для розширення розмірів позик і інвестицій” [4].

У цьому визначенні справедливо підкреслюються інвестиційні ресурси банку як важлива складова кредитного потенціалу. У той же час автори зовсім не приділяють увагу процесу залучення коштів.

Отже, проаналізувавши різні публікації, присвячені визначенню поняття “кредитний

потенціал”, можна виділити різні підходи до розуміння сутності кредитного потенціалу:

1. Кредитний потенціал – це максимально можливий обсяг власних та залучених коштів, які комерційний банк може ефективно розмістити в позичкову заборгованість.
2. Кредитний потенціал – це різниця між загальним розміром мобілізованих банком коштів за мінусом резерву ліквідності.
3. Кредитний потенціал – це сукупність грошових коштів та нематеріальних активів, якими володіє кредитна установа.
4. Кредитний потенціал – це кредитні або інвестиційні можливості банку, які вимірюються його надлишковими резервами, тобто резервами, що перевищують за об’ємом вказані законом резервні вимоги, які створюють основу для розширення розмірів позик і інвестицій.

Проаналізовані підходи до визначення поняття “кредитний потенціал” відображають різні погляди в розумінні його сутності і структури. Тому важко однозначно виділити якийсь один із розглянутих підходів.

Дослідження сутності та змісту поняття “кредитний потенціал” на підставі узагальнення різноманітних поглядів, використовуючи системний підхід, дозволило сформулювати власне авторське бачення дефініції “кредитний потенціал”. У сучасних умовах під даним поняттям слід розуміти максимально можливий обсяг власних та залучених коштів банку (з урахуванням нематеріальних активів), який банківська установа може ефективно розмістити у заборгованість на принципах банківського кредитування та інвестування, відкоригований на резерв ліквідності відповідно до законодавчих актів.

Слід також відмітити, що близьким до терміна “кредитний потенціал банку” є поняття “кредитні ресурси банку”. Навіть розглядаючи поняття “потенціал” і “ресурси”, можна побачити схожість визначення обох термінів: так, потенціал – це джерела, можливості, засоби, які можуть бути використані для вирішення будь-якої задачі [16], ресурси – грошові кошти, запаси, цінності, можливості, джерела коштів, доходів [15].

Згідно з точкою зору, яка панує в зарубіжній літературі, кредитні ресурси є складовою банківських ресурсів та не мають самостійного теоретичного значення, а розглядаються вченими у контексті практики

управління активами та пасивами банку. Проте банківські ресурси необхідно вивчати як “фундамент” банківської діяльності у такій складній та динамічній системі як банківська установа.

В. Д. Лагутін визначає кредитні ресурси як кошти, що є у розпорядженні банків і використовуються ними для кредитних операцій. Банки не в змозі стабільно розвивати кредитні операції в умовах обмеженості ресурсної бази [9]. Отже, кредитні ресурси банку складають частину власного капіталу і залучених коштів, які спрямовані в грошовій формі на активні кредитні операції.

Першочерговим завданням банківської установи є мобілізація вільних ресурсів та їх ефективне розміщення. Проте не всі наявні кошти банку вільні для здійснення активних операцій. Ця обставина породжує поняття “кредитний потенціал банку”, яке визначає, в першу чергу, кількісні межі кредитної політики банківської установи, і, таким чином, обмежує можливості банку проводити кредитні операції.

Таким чином, різниця між спорідненими поняттями “кредитний потенціал банку” і “кредитні ресурси банку” полягає у наступному:

- а) кредитні ресурси – це реально існуючі кошти, що є у розпорядженні банку, а кредитний потенціал – це і реально існуючі грошові і потенційно можливі кошти банку, отже, “кредитні ресурси банку” виступають складовою кредитного потенціалу банку;
- б) останнім часом зростає кількість проблемних кредитів, що, в свою чергу, збільшує імовірність неповернення частини кредитних ресурсів і може вплинути на загальний обсяг ресурсів банку в майбутньому. У такому випадку виникає потреба використовувати поняття “кредитний потенціал”, яке враховує часовий характер управління кредитними ресурсами банку.

В умовах транзитивного переходу до ринку використання кредитного потенціалу банку є інструментом адаптаційного процесу, завдяки чому банківські установи трансформуються до мінливого зовнішнього середовища. Тому для побудови ефективної системи управління кредитним потенціалом банку слід виявити особливості кредитного потенціалу та визначити рушійні чинники впливу на його природу.

Банківський сектор динамічно розвивається, розширюється спектр послуг, і, особливо це характерно для кредитних операцій. В кожний наступний момент часу можливості банку змінюються. Тому кредитний потенціал повинен визначатися як динамічне поняття, яке характеризує готовність банківської системи мобілізувати в будь-який момент свої можливості для досягнення певних цілей з максимальною ефективністю.

Кредитний потенціал банку виступає, з одного боку, об'єктом управління, а з іншого – відображає стан банку щодо вимог конкретного зовнішнього середовища, що підкреслює двоїсту природу даного поняття.

Також необхідно розглядати “кредитний потенціал” як систему існуючих і потенційних відносин, що виникають у процесі здійснення банківських операцій.

Як вже було зазначено, поняття “потенціал” означає можливості, “кредитний потенціал”, в свою чергу характеризує кредитні та інвестиційні можливості банку, що можуть бути реалізовані тільки за наявності ресурсів.

Таким чином, кредитний потенціал характеризується певним набором ресурсів, які повинні бути використані при виконанні кредитних операцій.

Разом з тим, перехід до ринкової економіки висунув нові вимоги до теорії банківського кредитування. Оскільки транзитивний період відрізняється від розвинутої ринкової економіки, то важливим є розкриття його своєрідності та визначення місця й ролі кредитного потенціалу в процесі ринкової трансформації економіки. Тому важливо визначити таке поняття як “транзитивна економіка”.

Ряд дослідників (Л. Ш. Лозовський, Б. А. Райзберг, О. Б. Стародубцева та інші) розглядають цей період економіки як стан переходу економічної системи одного виду в інший, підсистемами і елементами якої є постійно змінні величини. Як правило, така перехідна система є неврівноваженою та незбалансованою і це суттєво впливає на стан і динаміку процесів економічного розвитку [12]. Українська економіка, на жаль, визначається нестабільністю економічного розвитку та різним рівнем кредитоспроможності суб'єктів господарювання, хоча і визнана ринковою.

Як вже було зазначено вище, транзитивний період відрізняється від розвинутої ринкової

економіки, тому важливим стає визначення об'єктивних та суб'єктивних чинників впливу на кредитний потенціал банку в процесі ринкової трансформації економіки.

На ефективність процесу залучення та розміщення коштів клієнтів впливає сукупність факторів. Серед зовнішніх чинників формування та реалізації кредитного потенціалу слід виділити:

- а) політичні (ступінь відкритості економіки, структура економіки регіону, макроекономічні показники);
- б) валютні (пріоритет валюти);
- в) ринкові (рівень інфляції, конкуренція, рівень попиту і пропозиції на банківські продукти, кредитна історія позичальника);
- г) якісні (рівень кваліфікованих кадрів, система управління);
- д) виробничі (рівень технологічного оснащення, потужності).

На загальний рівень кредитного потенціалу банку суттєвий вплив здійснює наступна низка внутрішніх факторів:

- а) розмір власного капіталу банку;
- б) загальна величина та структура залучених коштів;
- в) рівень обов'язкових резервів, установлених Національним банком;
- г) режим користування обов'язковими резервами для підтримки поточної ліквідності банку;
- д) структура активів та зобов'язань банку;
- е) вид кредитного продукту;
- ж) імідж банківської установи;
- з) можливість надання пільг клієнтам банку.

Виділення вищенаведених груп факторів дозволить кредитним установам враховувати відтік грошових коштів, їх неочікуване подорожчання, а також ефективно розміщення цих ресурсів серед своїх позичальників.

Висновки. Таким чином, авторське трактування кредитного потенціалу банку сприяє виявленню особливостей його формування та оцінки, а також визначенню конкретних завдань управління ним на сучасному етапі розвитку економіки.

В умовах ринкової трансформації економіки формування кредитного потенціалу банку досягається при виконанні наступних умов: по-перше, завдяки акумулюванню й використанню у вигляді кредитів та інвестицій максимально можливого обсягу грошових коштів на максимально можливий строк; по-друге, за умови гарантування нормального

розміру ліквідності та прибутку банків; по-третє, при забезпеченні стійкого довгострокового економічного зростання економіки.

Відтак, можна стверджувати, що ретельно оцінений і правильно сформований кредитний потенціал дозволить банківським

установам оптимально розвиватися, використовувати нові сфери діяльності, що сприятиме вирішенню проблем стабільності, ефективності, прибутковості національної банківської системи в цілому.

Список літератури

1. Банковское дело / под ред. Лаврушина. – М. : КноРус, 2007. – 768 с.
2. Белоцерковский В. И. Моделирование эффективной структуры кредитного потенциала коммерческого банка / В. И. Белоцерковский, М. В. Корнеев, Е. Э. Миляева // Межвузовский сборник научных трудов “Экономика. Управление. Финансы”. – Тула : ТГУ, 2002. – С. 35–41.
3. Васюренко О. Ресурсний потенціал комерційного банку / Олег Васюренко, Ірина Федосік // Банківська справа. – 2002. – № 1(143). – С. 58–64.
4. Вулфел Ч. Дж. Энциклопедия банковского дела и финансов / Ч. Дж. Вулфел ; пер. с англ. Б. Е. Манзерова, А. Ю. Другова, Б. Б. Рубцова и др. – Самара : Изд. Дом “Федоров”, 2000. – 1584 с.
5. Гроші та кредит : підручник / [Б. С. Івасів, М. І. Савлук, В. А. Ющенко та ін] ; за ред. Б.С. Івасіва. – К. : КНЕУ, 1999. – 404 с.
6. Егорова Н. Е. Модели и методы анализа финансовых инструментов кредитной политики банка и динамики его развития в условиях переходного периода / Н. Е. Егорова, А. М. Смулов. – М. : ЦЭМИРАН, 1999. – 28 с. – (Препринт).
7. Жарковская Е. П. Банковское дело : курс лекцій / Е. П. Жарковская, И.О. Арндс. – [2-е изд.]. – М. : Омега-Л, 2004. – 400 с.
8. Корнеев М. В. Управление кредитным потенциалом коммерческого банка : автореф. дис. ... канд. экон. наук : спец. 08.00.10 “Финансы, денежное обращение и кредит” / М. В. Корнеев. – Тула, 2004. – 20, [1] с.
9. Лагутін В. Д. Кредитування: теорія і практика / В.Д. Лагутін. – К. : Т-В “Знання”, КОО, 2002. – 215, [1] с.
10. Основы банковской деятельности (Банковское дело) / под ред. К. Р. Тагирбекова. – М. : ИНФРА-М, Изд-во “Весь мир”, 2003. – 717, [1] с.
11. Панова Г. С. Кредитная политика коммерческого банка / Г. С. Панова. – М. : ИКЦ “ДИС”, 1997. – 464 с.
12. Райзберг Б. А. Современный экономический словарь / Б. А. Райзберг, Л. Ш. Лозовский, Е. Б. Стародубцева. – [4-е изд., перераб. и доп.]. – М. : ИНФРА-М, 2003. – 480 с.
13. Рыкова И. Н. Кредитный потенциал коммерческого банка, его роль в деятельности банка и методология оценки / И. Н. Рыкова, Н. В. Фисенко // Финансы и кредит. – 2005. – №25 (193). – С. 10–20.
14. Рыкова И. Н. Оценка эффективности использования кредитного потенциала в банковском секторе / И. Н. Рыкова, Н. В. Фисенко // Финансы и кредит. – 2006. – № 33 (237). – С. 2–7.
15. Советский энциклопедический словарь / [глав. ред. А. М. Прохоров]. – М. : “Советская энциклопедия”, 1988. – 1600 с.
16. Энциклопедия Кирилла и Мефодия. CD-ROM, 1986.

Summary

In the article considered and generalized different modern approaches in relation to determination of category “credit potential of bank” and own vision of this concept essence has been offered, and also factors which influence on efficiency of bringing process and distributing of bank clients’ facilities are investigational.

Отримано 05.11.2008

Кравець А.Ю. Економічна природа, сутність та зміст поняття кредитного потенціалу банку в умовах транзитивної економіки / А.Ю. Кравець // Вісник Української академії банківської справи. – 2008. – № 2 (25). – С. 76 – 80.